

Papa Grigorie al II-lea al Romei și iconoclasmul

Pr. Prof. Dr. Nicolae CHIFĂR*

Rezumat:

Un important apărător al cultului icoanelor în prima fază a iconoclasmului a fost papa Grigorie al II-lea al Romei, care s-a ridicat împotriva împăratului iconoclast Leon al III-lea, condamnând eroarea basileului, căruia i-a trimis două scrisori păstrate numai în versiune greacă, însoțite de o epistolă către patriarhul Gherman. Studiul de față urmărește scrutarea teologiei iconodule a papei Grigorie al II-lea, așa cum se desprinde ea din aceste documente.

Cuvinte-cheie:

iconoclasm, Biserica Romei, papa Grigorie al II-lea, scrisori papale

Deși în Imperiul Bizantin aproape întreaga ierarhie a acceptat iconoclasmul, atitudinea iconoclastă a împăratului Leon al III-lea a întâmpinat o puternică opoziție din partea patriarhului Gherman al Constantinopolului dar și din partea Bisericii Romei, care a rămas neclintită în atitudinea ei privind această problemă și care a condamnat categoric respingerea cultului icoanelor.

Cel mai important apărător al cultului icoanelor a fost papa Grigorie al II-lea (19 mai 715-11 februarie 731). El a fost „primul roman, care a urcat pe scaunul Sfântului Petru după un lung șir de episcopi străini și ca elev al școlii aristocratice latine, înainte de diaconat, a făcut carieră birocratică de sachelar și bibliotecar”¹. Din *Vita Gregorii*² aflăm că papa Grigorie al II-lea a fost educat și instruit în Patriarchium. După aceea a ocupat funcții importante sub cinci papi. Pe papa

* Pr. Dr. Nicolae Chifăr, profesor și decan al Facultății de Teologie „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, România.

¹ E. Caspar, *Geschichte des Papsttums*, Bd. II, Tübingen, 1933, p. 643.

² L. Duchesne, *Liber Pontificalis* I, Paris, 1886, p. 396.

Constantin (708-715), predecesorul său în scaunul episcopal roman, l-a însoțit în calitate de diacon, la Constantinopol, în anul 711. „Întrebat de împăratul Justinian al II-lea, despre anumite probleme, el a dat cele mai bune răspunsuri și a rezolvat fiecare problemă”, prin aceasta arătându-și capacitățile sale teologice și diplomatice. El urma exemplul papei Grigorie I cel Mare³; însă ca papă s-a arătat și mai curajos, deoarece se sprijinea pe atitudinea opozantă a poporului evlavios, care nu era alta decât „o vădită revoltă împotriva supunerii față de împărat”⁴. Cu curaj, s-a ridicat împotriva împăratului iconoclast Leon al III-lea. De aceea ar fi putut să împărtășească, după cum relatează *Liber Pontificalis*⁵, aceeași soartă ca și papa Martin I (645-655). Împăratul Leon al III-lea a încercat, prin scrisori, să-l câștige pe papă de partea sa. Theofan relatează că „papa Grigorie l-a combătut pe împărat prin scrieri dogmatice, cele mai mult bine cunoscute, dovedind clar și precis nelegiuirea lui Leon”⁶. „El s-a înarmat împotriva împăratului ca împotriva unui dușman”⁷. Karl Schwarzlose consideră că papa Grigorie al II-lea nu avea numai motive teologice ca să-l înfrunte pe împărat, ci și motive politico – bisericești. El întrevedea în acest conflict „o situație favorabilă pentru extinderea și fortificarea puterii lumești a Romei”⁸.

Ca aparținând papei Grigorie al II-lea, s-au transmis două scrisori către împăratul Leon al III-lea și una către patriarhul Gherman. Toate trei se găsesc numai în versiune greacă. Scrisoarea către patriarhul Gherman, a cărei autenticitate a fost recunoscută de către majoritatea cercetătorilor, deși există opoziții importante⁹, a fost citită în ședința a IV-a a Sinodului al VII-lea Ecumenic, înaintea scrisorilor patriarhului Gherman¹⁰ și a valorat ca cel mai autentic document al Bisericii Romei pentru cultul icoanelor. Ea constituie răspunsul papei la scrisoarea patriarhului în

³ *Ibidem*, p. 402 ș.u.

⁴ E. Caspar, *op. cit.*, p. 646.

⁵ *Vita Gregorii II*, ed. L. Duchesne, p. 403; H.G. Beck, *Geschichte der orthodoxen Kirche im byzantinischen Reich*, Göttingen, 1980, p. 72.

⁶ Theophanes, *Chronographia*, AM, 6217; 6221, ed. C. de Boor, Bd. I, Leipzig 1885.

⁷ *Liber Pontificalis*, p. 404.

⁸ K. Schwarzlose, *Der Bilderstreit. Ein Kampf der griechischen Kirche um ihre Eigenart und ihre Freiheit*, Gotha, 1890, reed. Amsterdam, 1970, p. 56.

⁹ Doar D. Stein (*Der Beginn des byzantinischen Bilderstreites und seine Entwicklung bis in die 40er Jahre des VIII. Jahrhunderts*, München, 1980, p. 128-137) afirmă că autorul ar fi papa Zaharia (741-752), și a fost trimisă Patriarhului Anastasie; J. Gouillard („Aux origines de l’iconoclasme: Le témoignage de Gregoire II”, în *Travaux et Memoires de l’institut d’ethnologie* 3 (1968), p. 243-307, aici 244-254) consideră că autorul este Patriarhul Gherman din Constantinopol. La această concluzie a ajuns datorită similitudinii acestei scrisori cu cea adresată de patriarhul Gherman lui Toma de Claudiopolis.

¹⁰ *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collection* (M.), XIII, edit. J.D. Mansi, Florenz 1759-1798, (reed. Graz 1960), 91C-100A (PG 98: 148A-156B).

care Sfântul Gherman îl informa despre strădaniile sale în lupta cu iconoclasmul și despre succesele obținute¹¹. După ce-l elogiază pe patriarh, numindu-l „apărător al Bisericii”, pentru care mulțumește lui Dumnezeu, papa Grigorie începe să vorbească despre îndreptățirea cultului icoanelor uzând de citatul de la Sfântul Vasile cel Mare: „Cinstea adusă icoanei se ridică la cel reprezentat în icoană”¹². Cultul icoanelor este considerat de el un act evlavios și citează în acest sens dintr-o cuvântare atribuită Sfântului Ioan Gură de Aur¹³. „Eu iubesc pictura în ceară, care este plină de evlavie”¹⁴. Prin cinstirea icoanelor Biserica n-a căzut în rătăcire, căci acest lucru nu este o tradiție păgână, ci are izvorul la Dumnezeu¹⁵. Mântuitorul nostru Iisus Hristos, continuă el referindu-se la canonul 82 Trulan, s-a făcut om și de aceea avem voie să-I zugrăvim chipul uman în icoană, în amintirea petrecerii Sale în Trup, a Patimilor Sale, a morții Sale și a mântuirii lumii¹⁶. În opoziție cu reprezentările picturale păgâne, care reprezintă ființe inexistente, icoanele creștine reprezintă evenimente reale, ca de pildă Nașterea Domnului în Betleem, închinarea magilor, îngerii și păstori, fuga în Egipt, învierile din morți, vindecarea bolnavilor, izgonirea demonilor, Patimile, Coborârea la iad, Învierea, Înălțarea la Cer și altele. Autorul scrisorii enumeră numeroase reprezentări biblice pentru a arăta că cinstirea icoanelor este un act la fel de cuviincios ca și cinstirea Sfintei Cruci, căci așa cum crucea dăătoare de viață este trofeul stăpânirii lui Hristos asupra morții, tot așa „Stăpânul vieții și al morții, Dumnezeu cel peste toate”¹⁷ este reprezentat în icoană¹⁸. Papa Grigorie evidențiază faptul că nu există nici o legătură între Biserica lui Hristos și idoli (cf. 2 Cor. 6,16). Numai lui Dumnezeu însuși îi aduc creștinii cult de adorare. Referindu-se la cultul iudaic el argumentează că cinstirea chivotului legii¹⁹, s-a făcut după voia lui Dumnezeu, căci orice act făcut în numele lui Dumnezeu este prețios și sfânt. Pentru că Israel nu a rămas la cinstirea chivotului

¹¹ G. Ostrogorsky, „Les debuts de la querelle des images”, în *Melanges Ch. Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 243; D. Stein, *op. cit.*, p. 72.

¹² *De Spiritu Sancto*, 18,45, PG 32: 139B.

¹³ D. Stein, *op. cit.*, p. 103, nota 10.

¹⁴ PG 56: 407.

¹⁵ Este citat episodul despre statuia de la Paneas, cf. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, VII, 18.

¹⁶ Cf. D. Stein, *op. cit.*, p. 103, nota 43. Papa Grigorie al II-lea a fost primul papă care menționează acest canon. Aceasta arată că el știa compromisul dintre Roma și Constantinopol cu privire la Sinodul Quinisextum, pentru că l-a însoțit pe papa Constantin în călătoria sa la Constantinopol în anul 711.

¹⁷ M. XIII: 96AB.

¹⁸ Vgl. D. Stein, *op. cit.*, p. 110.

¹⁹ Autorul menționează într-un mod special imaginea heruvilor din Cortul Mărturiei ca argument pentru cinstirea icoanelor; acest argument este adesea menționat de Sinodul de la Niceea din 787, M. XIII: 4DE, 5D-8A; Cf. D. Stein, *op. cit.*, p. 117.

legii, a căzut în idolatrie. Aceia care însă au primit harul lui Dumnezeu nu mai pot sluji idolilor, ci sunt capabili să pătrundă adâncurile învățaturii dumnezeiești și, conduși de Dumnezeu, își ridică gândul la cele mai înalte piscuri ale cunoașterii²⁰. În acest sens, el se referă în mod special la ierarhie²¹. În continuare papa Grigorie apără cultul Maicii Domnului, care, domnește ca împreună luptătoare peste dușmanii credinței și îi încununează pe slujitori cu victorie²². În încheiere îi dorește patriarhului Gherman viață lungă, curaj și putere ca astfel să poată să-i câștige la credința Bisericii și pe aceia care, pentru un scurt timp, au fost nehibzuiți²³.

În legătura cu autorul scrisorii, împărtășesc părerea tradițională a Bisericii. Chiar dacă D. Stein atribuie scrisoarea papei Zaharia (741-752), considerând că a fost adresată patriarhului Anastasie și o datează cu anul 743²³, nu există nici un indiciu care m-ar determina să împărtășesc această părere. Scrisoarea nu amintește de edictul iconoclast din anul 730 și nici de depunerea din scaunul patriarhal a Sfântului Gherman. Ea trebuie, deci, să fi fost scrisă înainte de anul 730. Autorul nu vorbește despre lunga perioadă iconoclastă, care a urmat edictului din anul 730, ci numai de persoane care „pentru scurt timp au fost nehibzuite”²⁴. Apoi este inadmisibil să credem că papa l-ar fi numit pe un patriarh ca Anastasie, care a fost doisprezece ani iconoclast, adică între 731 și 743, când după D. Stein ar fi fost scrisă această scrisoare, „bărbat bine plăcut lui Dumnezeu, vas ales a lui Dumnezeu, care a primit harul Sfântului Duh”²⁵. Papa Adrian I (772-795) indică de asemenea acest document în scrisoarea sa adresată împăratului Constantin al VI-lea și mamei sale Irina²⁶, iar când scrisoarea a fost citită sinodalilor de la Niceea, ca document patristic, nimeni nu a pus la îndoială autenticitatea ei. Chiar legații

²⁰ PG 98: 153D.

²¹ A fost necesară trimiterea unei astfel de apologii a cinstirii icoanelor către Patriarhul Gherman? S-ar putea nega acest lucru; dar știm că împăratul Leon al III-lea a încercat să-l câștige pe Papa Grigorie al II-lea pentru iconoclasm. Patriarhul Gherman a luptat împotriva dușmanilor icoanelor. O asemenea apologie l-ar fi ajutat. Mai mult decât atât, a fost un document oficial care a subliniat atitudinea Romei în problema icoanelor. Se poate presupune că Papa Grigorie al II-lea se temea că Gherman însuși ar putea cădea în această erezie, deoarece el a trăit constant într-un mediu iconoclast. Astfel de cazuri au existat, iar Gherman însuși s-a apropiat de monotelism sub presiunea împăratului Filipikos Bardanes (711-713). D. Stein este, prin urmare, de părere că destinatarul nu este patriarhul Gherman, ci patriarhul Anastasie, care oscila între iconoclaști și iconoduli (p. 119).

²² PG 98: 158B.

²³ Vgl. D. Stein, *op. cit.*, p. 136. “Der Autor des Briefes ist Papst Zacharias, der Adressat der Patriarch von Konstantinopel Anastasios. Der Brief läßt sich auf das Jahr 743 datieren (Autorul scrisorii este papa Zaharia, destinatarul patriarhul Anastasie al Constantinopolului. Scrisoarea poate fi datată în anul 743)”.

²⁴ PG 98: 158B.

²⁵ PG 98: 153C; M. XIII: 97C.

²⁶ M. XIII: 1061.

Papa Grigorie al II-lea al Romei și iconoclasmul

papali, care un an întreg au colaborat la pregătirea sinodului în Constantinopol²⁷, nu s-au îndoit de autenticitatea scrisorii. Probabil ei au studiat chiar manuscrisul, care a fost adus din biblioteca patriarhală²⁸.

Discutabilă este autenticitatea celor două scrisori ale papei adresate împăratului Leon al III-lea. Papa Adrian I crede că aceste scrisori au fost redactate de papa Grigorie al II-lea, după ce s-a consultat în această problemă într-un sinod ținut la Roma. El însuși a ținut o cuvântare prin care apăra cultul icoanelor²⁹.

Scrisorile s-au transmis numai în versiunea greacă. Ele au fost descoperite în anul 1590 de Fronton du Due în Reims printre manuscrisele Cardinalului de Lothringen. El le-a tradus și le-a trimis lui C. Baronius, care le-a publicat³⁰. Încă din secolul trecut autenticitatea lor a fost când contestată, când apărută. Drept falsificări au fost considerate de L. Duchesne³¹, K. Schwarzlose³², M.L. Guerard³³, Th. Hodgkin³⁴, E. von Dobschutz³⁵, H. Leclercq³⁶ și mai recent de J. Gouillard³⁷. Ultimul este de părere că scrisorile au fost scrise în a doua jumătate a secolului al VIII-lea, în Constantinopol sau în împrejurimi de un călugăr care deținea documente apusene³⁸. Printre autorii care le consideră autentice amintim pe F. Loof³⁹, H. Mann⁴⁰, dar mai ales pe G. Ostrogorsky⁴¹, E. Caspar⁴² și H. Grotz⁴³. O a treia

²⁷ Theophanes, *Chronographia*, AM, 6279.

²⁸ D. Stein, *op. cit.*, p. 6.

²⁹ Adrian I, *Epistola către Carol cel Mare*, M. XII: 267; cf. C.J. Hefele, *Konziliengeschichte*, Bd. III, Freiburg 1877, p. 405.

³⁰ C. Baronius, *Annal. eccl. ad. annum 726*, ed. Theiner XII, Bar-le-Duc, 1867, 340-345; 347-349; cf. E. Caspar, „Papst Gregor II. und der Bilderstreit”, *ZKG*, 52(1933), p. 29 ș.u.; H. Grotz, „Beobachtungen zu den zwei Briefen Papst Gregors II. an Kaiser Leo III.”, *AHP* 18(1980), p. 9.

³¹ L. Duchesne, *Liber Pontificalis* I, Paris, 1886, p. 413, nota 45.

³² K. Schwarzlose, *op. cit.*, p. 113 ș.u.

³³ M.L. Guerard, „Les lettres de Gregoire II a Leon l’Isaurien”, *MAH* 10(1890), p. 44 ș.u.

³⁴ Th. Hodgkin, *Italy and their Invaders VI*, Oxford 1895, p. 501 ș.u.

³⁵ E.v. Dobschütz, *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende* (TU 18), Leipzig 1899, p. 187 ș.u.

³⁶ Hefele / Leclercq, *Histoire des Conciles d’apres les documents originaux*, III/1, III/2, Paris, 1908-1910, p. 659 ș.u., nota 3.

³⁷ J. Gouillard, art. cit., p. 243-307.

³⁸ *Ibidem*, p. 275 ș.u.

³⁹ F. Loofs, *TLtZ* 1891, S. 244ff.

⁴⁰ H. Mann, *The Lives of the Popes in the early middle Ages*, Bd. 1/2, 1902, S. 498ff.

⁴¹ G. Ostrogorsky, art. cit., p. 235-255. El a încercat să descrie cele două scrisori ca fiind autentice, condamând neconcordanțele istorice nepublicate în scrisori ca greșeli ale traducătorilor sau copiștilor anteriori.

⁴² E. Caspar („Gregor II.”, p. 29-71; idem, „Papstum II.”, p. 652ff), pe de altă parte, a considerat scrisorile drept autentice, dar în prima scrisoare a făcut câteva copii extinse ale unui glosar.

⁴³ H. Grotz, art. cit., p. 9-40.

grupă reprezentată de L. M. Hartmann⁴⁴ și H. von Schubert⁴⁵, o consideră pe cea de a doua scrisoare autentică, iar pe prima o dezvoltare falsificată a celei de a doua.

Cei care la consideră pe amândouă drept falsuri, pornesc de la ideea că ele au fost redactate inițial în limba greacă⁴⁶. Faptul că scrisorile s-au păstrat atât în Răsărit cât și în Apus, numai în varianta greacă vine să susțină această teorie. H. Grotz remarcă următoarele: „Dacă ar fi existat de la început o versiune latină a ambelor scrisori (în secolul al VIII-lea în Apus, cunoștințele de limbă greacă erau foarte sporadice), atunci ele ar fi avut mai mari șanse de supraviețuire în Apus, decât în versiunea greacă⁴⁷. Pe baza analizei lingvistice, el concluzionează că „scrisorile au fost redactate de la bun început în limba greacă⁴⁸. Cercetările următoare pornesc de la această descoperire. Cele mai vechi manuscrise ale acestor scrisori posedă un număr mare de cuvinte latinești cu terminație grecească, cuvinte care au fost înlocuite în manuscrisele mai recente cu corespondentele grecești. Unele cuvinte grecești (mai ales propoziții) sunt folosite de autor greșit, ceea ce-l face pe Gonillard să le caracterizeze „scrisori barbare, din punct de vedere gramatical înjustificabile sau contrastând sensului adevărat⁴⁹, deși autorul posedă o „relativă cultură⁵⁰. Prin urmare Grotz ajunge la ipoteza că autorul nu era un grec⁵¹. În argumentația sa, el accentuează faptul că papa Grigorie al II-lea era un roman, însă cei cinci predecesori ai săi au fost doi greci și trei sirieni, iar cei doi urmași ai săi, au fost din nou un sirian și un grec. De aici rezultă că în Patriarchium (la Roma), în timpul papei Grigorie al II-lea, existau încă colaboratori care cunoșteau limba greacă⁵². Mai departe se relatează în Vita Gregorii II, că papa Grigorie al II-lea a fost educat și instruit în Patriarchium și ca diacon l-a însoțit pe papa Constantin la Constantinopol în anul 711⁵³. Acest lucru nu exclude faptul că papa Grigorie al II-lea cunoștea bine limba greacă și că el poate fi autorul scrisorilor⁵⁴.

⁴⁴ L.M. Hartmann, *Untersuchung zur Geschichte der byzantinischen Verwaltung in Italien*, Leipzig 1889, p. 131 ș.u.

⁴⁵ H.v. Schubert, *Geschichte der christlichen Kirche im Frühmittelalter*, Tübingen, 1921, p. 248.

⁴⁶ G. Ostrogorsky (art. cit., p. 245-256), pe de altă parte, scrie: „Les lettres qui ne nous sont pas arrivées jusqu'a nous sous leur forme originale, cela est clair... Que Gregoire n'ait pu ecrire qu'en latin, personne ne ie met en doute”. E. Caspar („Gregor II.”, p. 29), consideră că „textul s-a păstrat numai în greacă”, dar se bazează și pe o traducere din latină.

⁴⁷ H. Grotz, art. cit., p. 15.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 17.

⁴⁹ J. Gouillard, art. cit., p. 259.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 276.

⁵¹ H. Grotz, art. cit., p. 19.

⁵² *Ibidem*, p. 18.

⁵³ Vezi supra nota 3.

⁵⁴ H. Grotz, art. cit., p. 20.

Un rol deosebit în argumentația lui Grotz îl joacă cuvântul „septetum”. Papa Grigorie al II-lea primise cu puțin timp înainte de redactarea scrisorilor o invitație din „regiunile centrale ale Apusului, din localitatea Septetum”, pentru a boteza⁵⁵. J. Gonillard, consideră acest cuvânt „o obiecție foarte seducătoare avansată împotriva autenticității pasajului”, deoarece „Septetum” se numește o localitate din nordul Africii, iar Roma făcea misiunea în secolul al VIII-lea la germani. Acest pasaj este considerat de Gonillard, „o interpolare limitată sau ca o neautenticitate a întregului pasaj”⁵⁶. E. Caspar consideră acest paragraf o adăugire ulterioară deoarece nu a existat o persoană cu acest nume, ci doar o localitate Septetum în nordul Africii. În legătură cu arta misionară a Romei, în această perioadă, Caspar este de aceeași părere ca și Gonillard⁵⁷. H. Gotz dimpotrivă explică acest cuvânt ca o „simplă greșeală de copiere” a cuvântului „Esperion” (ἐσπέριον – σεπτέτον), pe care papa Grigorie al II-lea îl folosește într-o scrisoare adresată Sfântului Bonifaciu denumind ținuturile germanice și uneori poezii îl folosesc ca nume pentru Occident sau Apus⁵⁸. Aceasta este după părerea mea o interpretare elocventă.

E. Caspar consideră preambulul primei scrisori⁵⁹ ca interpolare din următoarele motive: 1. „este cu totul neobișnuită o astfel de frecvență și regularitate a corespondenței dintre Bizanț și Roma, în această perioadă cu legături maritime deficitare”; și 2. „având în vedere binecunoscutul stil al scrisorilor papei, este cu totul neobișnuit ca el să-i fi confirmat în scris împăratului că a primit scrisorile lui, acestea fiind enumerate⁶⁰. G. Ostrogorsky e de părere că nu numai numărul anilor de domnie ar fi indicat greșit, ceea ce ar fi putut fi strecurat de traducătorul sau copistul scrisorii⁶¹. J. Gouillard caracterizează acest text „fabulație”⁶². H. Grotz a reușit să explice punctul de plecare al interpolării. Referindu-se la propoziția: „timp de zece ani prin harul lui Dumnezeu ai rămas pe calea cea dreaptă” (τοὺς δέκα χρόνους, χάριτι Θεοῦ, καλῶς περιεπάτηρας)⁶³, el constată că traducătorul înțelegând greșit și traducând cuvântul συλλαβῆ (rândul zece din scrisoare) cu sensul de scrisoare, a indicat imediat după aceea și anii de domnie corespunzători. Dacă însă cuvântul συλλαβῆ este tradus ca „rezumatul propoziției”, în sensul de „articol de credință”, se poate reconstitui sensul ambelor propoziții astfel: „în (de la primul, sic) până la al zecelea articol de credință ai mărturisit corect și evlavios”⁶⁴.

⁵⁵ *Întâia epistolă a papei Grigorie al II-lea către împăratul Leon al III-lea*, ed. Gouillard, p. 297, r. 272-274.

⁵⁶ J. Gouillard, art. cit., p. 270 ș.u.

⁵⁷ E. Caspar, „Gregor II.”, p. 44.

⁵⁸ H. Grotz, art. cit., p. 21.

⁵⁹ R. 1-16 (ed. Gouillard).

⁶⁰ E. Caspar, „Gregor II.”, p. 45.

⁶¹ G. Ostrogorsky, art. cit., p. 252.

⁶² J. Gouillard, art. cit., p. 265 ș.u.

⁶³ R. 2 ș.u. (ed. Gouillard).

⁶⁴ H. Grotz, art. cit, p. 24 ș.u.

Fragmentul în care se vorbește despre cucerirea Ravenei (751) este considerat o a doua interpolare. E. Caspar consideră tot fragmentul interpolat⁶⁵, iar J. Gouillard caracterizează secvența despre distrugerea icoanei de la poarta Chake „un mic roman”, deoarece conține atât absurdități istorice, cât și un stil literar străin contextului⁶⁶. H. Grotz consideră de asemenea acest fragment o interpolare, însă dacă el este eliminat „urmându-se cele două părți ale scrisorii, care încadrează fragmentul interpolat, rezultă o idee corectă și neîntreruptă”⁶⁷.

Un alt argument împotriva autenticității scrisorilor, și anume că ele nu au fost citite la sinodul de la Niceea (787), este în mod tacit respins⁶⁸. Un răspuns valabil l-a dat G. Ostrogorsky: Deși respectat, nu s-a citat nici o scrisoare a Sfântului Ioan Damaschinul și cu toate acestea autenticitatea scrierilor lui nu s-a pus la îndoială niciodată. S-a lecturat însă o scrisoare a papei Grigorie al II-lea către patriarhul Gherman, fie că expunea cel mai clar poziția papei în legătură cu problema icoanelor ... fie pentru a diminua pe cât era posibil responsabilitatea împăraților Leon al III-lea și Constantin al V-lea în problemele religioase”, luându-se în considerare faptul că împăratul Constantin al VI-lea era strănepotul lui Leon al III-lea, iar împărăteasa Irina era văduva nepotului aceluiași împărat⁶⁹. Această afirmație e acceptată de J. Gouillard, care continuă: „Avem la sinodul al VI-lea scrisoarea papei Martin I către împăratul Constant al II-lea sau omilia în memoria acestuia”⁷⁰. Știm de asemenea că papa Adrian I amintea de corespondența dintre papa Grigorie al II-lea și împăratul Leon al III-lea, în două din scrisorile sale⁷¹, iar Theofan vorbește despre „O scrisoare dogmatică, adresată împăratului Leon” în care se spune: „Împăratul nu are voie să țină cuvântări despre credință sau să schimbe dogmele vechi ale Bisericii, care au fost predate de Sfinții Părinți”⁷². La remarcă lui J. Gouillard că papa Adrian I a citat în scrisoare către împăratul Constantin al VI-lea numele papei Grigorie al III-lea și nu al papei Grigorie al II-lea⁷³, răspunde H. Grotz că papa Adrian I, în scrisoarea adresată regelui Carol cel Mare, nu citează nici pe Grigorie al II-lea, nici pe Grigorie al III-lea, ci două scrisori ale papei Grigorie I către episcopul Sesenus

⁶⁵ E. Caspar, „Gregor II.”, p. 47 ș.u.

⁶⁶ J. Gouillard, art. cit., p. 268.

⁶⁷ H. Grotz, art. cit., p. 26.

⁶⁸ L. Duchesne, *op. cit.*, p. 413, nota 45; K. Schwarzlose, *op. cit.*, p. 116; Th. Hodgkin, *op. cit.*, p. 501.

⁶⁹ G. Ostrogorsky, art. cit., p. 246.

⁷⁰ J. Gouillard, art. cit., p. 261.

⁷¹ *Epistola către Împăratul Constantin al VI-lea și Irina*, M. XII: 1061A, și *Epistola către Carol cel Mare*, M. XII: 802DE.

⁷² Theophanes, *Chronographia*, AM, 6217.

⁷³ J. Gouillard, art. cit., p. 260.

al Marsiliei. Ca mărturie externă este citată *Liber Pontificalis*⁷⁴, drept cel mai important argument pentru autenticitatea scrisorilor⁷⁵.

Intenția papei Grigorie al II-lea de a întreprinde o călătorie misionară la germani, este de imaginat. E. Caspar relatează despre marele succes a lui Bonifaciu la evanghelizarea germanilor sub pontificatul acestui papă⁷⁶. De asemenea este posibil ca papa să fi primit de la Bonifaciu invitația de a vizita noul ținut misionarizat. În acest context H. Grotz citează *Liber Pontificalis*⁷⁷, care relatează că ducele Bavariei, Theodo, a făcut o călătorie la Roma și la întoarcere a fost însoțit de doi legați papali. Acest lucru demonstrează că misiunea la germani era o problemă importantă pentru papa. De aceea H. Grotz concludă: „În această situație puteau crede că papa a primit o invitație pentru o călătorie și că într-adevăr dorea să cunoască personal acest câmp de misiune... însă evenimentele care au urmat, nu permiteau papei o lungă absență”⁷⁸ din Roma. J. Gonillard dimpotrivă exclude această intenție, pentru că nici *Liber Pontificalis* și nici corespondența dintre Bonifaciu și papa Grigorie al II-lea nu vorbesc despre așa ceva⁷⁹.

Ca argument împotriva autenticității scrisorilor este subliniat „tonul necuviincios” folosit de autor, care nu corespunde unui papă din secolul al VIII-lea. J. Gonillard zice: „Din conținutul scrisorii papei către împărat se apreciază dacă o formulă concordă cu uzajul diplomatic și... se apreciază până unde putea merge un pontif la începutul secolului al VIII-lea, expunându-se direct răzbnării imperiale”⁸⁰. Referitor la aceasta Grotz dă exemplul, printre alții, pe papa Nicolae I (858-867), care deși nu avea de-a face cu un eretic, îl numește pe împărat „praf și vierme”. Așa departe nu ajunge nici o formulare în scrisorile papei Grigorie al II-lea⁸¹. Folosirea tonului impunător în răspunsul papei se explică prin aceea că papa se baza pe garda romană aliată împotriva amenințării bizantine cu vecinul său, ducele lombarzilor⁸², după cum relatează *Liber Pontificalis*⁸³. „Trei mii și sunt în siguranță față de tine”. Acesta era limbajul unei revoluții sigure de victorie, pe care papa o susținea⁸⁴. Atât H. Grotz, cât și J. Gonillard sunt de părere că începutul scrisorilor a fost adăugat mai târziu, deoarece ele fiind folosite în mănăstiri

⁷⁴ Ed. L. Duchesne, *op. cit.*, p. 409 ș.u.

⁷⁵ H. Grotz, art. cit., p. 29-30.

⁷⁶ E. Caspar, *Gregor II.*, p. 44.

⁷⁷ Ed. L. Duchesne, *op. cit.*, p. 397.

⁷⁸ H. Grotz, art. cit., p. 31.

⁷⁹ J. Gouillard, art. cit., p. 270 ș.u.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 271.

⁸¹ H. Grotz, art. cit., p. 32.

⁸² E. Caspar, „Gregor II.”, p. 55.

⁸³ Ed. L. Duchesne, *op. cit.*, p. 404.

⁸⁴ E. Caspar, „Gregor II.”, S. 56; Idem, „Papstum II.”, p. 643 ș.u.

ca lecturi liturgice, aveau nevoie de o introducere corespunzătoare⁸⁵. Adresarea: „maiestății și frățietății voastre imperiale” este considerată de J. Gonillard formulare „în mod diplomatic inadmisibilă de la papă la împărat”⁸⁶, pe când H. Grotz, dimpotrivă nu vede în ea nici un argument împotriva autenticității scrisorilor⁸⁷.

Împotriva argumentului adus de J. Gonillard, că scrisoarea ilustrează greșit Sinodul al VI-lea ecumenic, deoarece Serghie ar fi pretins că l-a sfătuit pe împărat să se adreseze Romei⁸⁸, H. Grotz replică corespunzător. Se știe că împăratul Constantin al IV-lea a însărcinat pe patriarhul Gheorghe să pregătească sinodul⁸⁹. Deci Gheorghe a fost patriarh la sinod, iar faptul că papa Grigorie al II-lea face o asemenea eroare este de înțeles având în vedere, că el citează din memorie. Descrierea exagerată făcută de împăratul Constantin al IV-lea, se explică datorită conjuncturii existente atunci⁹⁰. De asemenea relatarea despre icoana lui Hristos de la Edessa, este considerată ca argument împotriva autenticității. După părerea lui J. Gonillard, această icoană a fost cunoscută în Apus abia prin intermediul scrisorii patriarhilor orientali adresată papei Paul I (757-767), în anul 767⁹¹. H. Grotz dimpotrivă crede că erau și în Apus izvoare autentice (Eusebiu de Cezareea, Doctrina Addai (400) și Evagrie Scalasticul († 600), care vorbesc despre această icoană⁹².

Deoarece unele evenimente biblice au fost citate incorect, dau prilej lui J. Gonillard de a susține ipoteza că scrisorile nu puteau fi redactate de un papă⁹³. Este vorba de descrierea eronată a așezării șarpelui de aramă în templu în timpul regelui David și de confundarea regelui Iezechia cu Ozia. Mai întâi trebuie să se accepte ideea că în acea vreme se cita Sfânta Scriptură și operele Sfinților părinți, din memorie. Apoi este adevărat că „nu toți papii erau în același timp și specialiști în domeniul scripturistic”⁹⁴. Ozia era însă „un simbol al republicii pontificale”⁹⁵. Cazul lui Ozia figura din secolul al IV-lea ca argument în disputa dintre papalitate și împărat, așa încât papa nici nu a sesizat eroarea sau nu a vrut să o sesizeze.

După această prezentare a discuției pe marginea scrisorilor papei Grigorie al II-lea adresate împăratului Leon al III-lea, putem trage următoarea concluzie: dacă eliminăm cele două interpolări, iar micile erori le considerăm greșeli de copiere

⁸⁵ J. Gouillard, art. cit., p. 261; H. Grotz, art. cit., p. 34.

⁸⁶ J. Gouillard, art. cit., p. 271.

⁸⁷ H. Grotz, art. cit., p. 34.

⁸⁸ J. Gouillard, art. cit., p. 267.

⁸⁹ M. XI: 196-201; Cf. H. Grotz, art. cit., p. 36.

⁹⁰ H. Grotz, art. cit., p. 36 ș.u.

⁹¹ J. Gouillard, art. cit., p. 263 ș.u.

⁹² H. Grotz, art. cit., p. 37 ș.u. A se vedea și E. Caspar, „Gregor II.”, p. 38.

⁹³ J. Gouillard, art. cit., p. 262 ș.u.

⁹⁴ H. Grotz, art. cit., p. 40.

⁹⁵ E. Caspar, „Papstum II.”, p. 652 ș.u.

a copiștilor de mai târziu, se poate afirma fără ezitare că cele două scrisori provin de la Roma și că au fost redactate în limba greacă. O singură problemă rămâne încă neelucidată. În fața argumentului prezentat de împăratul Leon al III-lea, că „la cele șase sinoade ecumenice nu s-a vorbit nimic despre icoane” papa Grigorie al II-lea răspundea în a doua scrisoare: „Împărate, nu s-a zis nimic nici de pâine și apă, dacă să se mănânce, sau să se bea, sau nu, deoarece folosirea lor era de la sine înțeleasă. La fel este și cu folosirea icoanelor și episcopii înșiși au adus la sinoade icoane, căci nici un călător cucernic nu pleca la drum fără ele”⁹⁶. În scrisoarea adresată patriarhului Gherman, însă papa Grigorie citează canonul 82 Trulan. De ce nu a răspuns împăratului în același fel? Autorul celor două scrisori către împăratul Leon, nu este același cu cel al scrisorii către patriarhul Gherman? Ne-am putea gândi, dacă nu cumva au fost redactate în Patriarhul de cineva care cunoștea bine limba greacă și situația Bisericii Apusene, probabil pentru a înlocui scrisorile pierdute ale papei Grigorie al II-lea către împăratul Leon al III-lea⁹⁷. Chiar dacă scrisorile n-au fost redactate direct de papa Grigorie al II-lea, ele exprimă însă poziția Romei față de cultul icoanelor la începutul crizei iconoclaste.

În orice caz, cele două scrisori sunt foarte importante deoarece ele ne dau o imagine mai clară a poziției iconoclaste a împăratului Leon al III-lea, pe de o parte, iar pe de altă parte ne prezintă poziția Romei față de problema icoanelor. Împăratul Leon al III-lea, afirma: „Cine se împotrivesc rânduielilor Sfinților Părinți, să fie anatema. Icoanele stau în locul idolilor și cei care le cinstesc sunt închinători la idoli. Nu este permis, după cum Dumnezeu a poruncit (*Ex. 20, 4*), să cinstești ceea ce e făcut de mâna omului, orice fel de asemănări ale celor din cer și a celor de pe pământ; demonstrează-mi mie, cine ne-a învățat să cinstim lucrurile făcute de mâini omenești și eu voi accepta că este voia lui Dumnezeu. Ei (iconodulii, sic) cinstesc pietrele, pereții și scândurile. La fel ca regele iudeilor, Ozia, care a aruncat din templu, după opt sute de ani șarpele de aramă cinstit de ei, așa și eu, după opt sute de ani voi arunca icoanele din biserici. Trebuie să fie convocat un sinod ecumenic. Voi trimite la Roma ca să fie distrusă icoana Sfântului Petru și să-l aresteze pe papa Grigorie, așa cum a făcut Constantin (Constans al II-lea, sic) cu papa Martin”⁹⁸. „Eu sunt împărat și preot. Cum se face că la cele șase sinoade nu s-a spus nimic despre icoane?”⁹⁹.

⁹⁶ *A doua epistolă a papei Grigorie al II-lea către împăratul Leon al III-lea*, r. 370-375, (ed. Gouillard), p. 305.

⁹⁷ H. Grotz, art. cit., p. 40.

⁹⁸ Din *Întâia epistolă a papei Grigorie al II-lea către împăratul Leon al III-lea*, R. 138 ș.u., (ed. Gouillard), p. 287.

⁹⁹ Din *A doua epistolă a papei Grigorie al II-lea către împăratul Leon al III-lea*, R. 294 und 198, (ed. Gouillard), p. 299.

Observăm că acest text redă argumentația iconoclastă de la începutul crizei iconoclaste. Icoanele sunt idoli și cinstirea lor idolatrie. Împotriva acestei practici vorbește Porunca a II-a și lucrurile trebuie clarificate de un sinod. Față de aceste argumente papa Grigorie al II-lea, afirmă: Datorită cultului icoanelor nu trebuie să se producă dezbinare între oameni¹⁰⁰, ci să fie urmate învățăturile Sfinților Părinți și ale sfintelor sinoade, care învață adevărul. Dumnezeu a interzis numai idolii, însă a poruncit să se facă lucruri venerate în numele Lui: Heruvimii și Serafimii, masa altarului, chivotul în care se găsesc tablele legii, vasul cu mană și toiagul lui Aaron, în cinstea și spre slujirea lui Dumnezeu. Noi reprezentăm în icoane pe Domnul nostru Iisus Hristos, care s-a făcut om și pe sfinți și le cinstim (icoanele)¹⁰¹. Nu facem icoana lui Dumnezeu – Tatăl pentru că natura divină nu poate fi reprezentată. Dacă l-am fi văzut ca pe Fiul, i-am fi putut zugrăvi și icoana Lui. Icoanele sunt făcute spre amintire și noi nu ne punem speranța în ele, ci în Hristos, cel reprezentat în icoană¹⁰². Cu ajutorul icoanelor instruiam pe copii și pe catehumeni¹⁰³. Pretenției împăratului de a fi în același timp împărat și preot i se opune vehement papa Grigorie al II-lea¹⁰⁴. Dogmele Bisericii nu sunt de competența împăratului, ci a episcopilor, căci ei au duhul lui Hristos (voŭv Χριστοŭ). Împărații, care vor să fie ca preoții, să demonstreze acest lucru prin lucrarea lor¹⁰⁵.

Este important de amintit faptul că papa Grigorie al II-lea, bazându-se pe o veche tradiție romană, anatemizează indirect pe eretici. Împăratul Leon a rostit într-o anumită măsură anatema asupra lui însuși zicând că „să fie anatema asupra celor care se ridică împotriva rânduielilor Părinților”¹⁰⁶.

Este clar că Biserica Romei a luptat permanent în comuniune cu iconodulia bizantină împotriva iconoclasmului și a apărat cultul icoanelor ca un act îndreptățit.

¹⁰⁰ Aceste idei pot fi găsite și în scrisorile patriarhului Gherman către Toma de Klaudiopolis (PG 98: 165D) și Constantin de Nakoleia (PG 98: 164BC).

¹⁰¹ Ideea a fost dezvoltată mai târziu de Sfântul Ioan Damaschinul în tratatele sale împotriva iconoclaștilor.

¹⁰² Asemănător în Scrisoarea către Ioan al Synadei (PG 98: 160AD) și cea către Toma de Klaudiopolis (PG 98: 173BD).

¹⁰³ J. Gouillard, art. cit., p. 281.

¹⁰⁴ Vgl. E. Caspar, „Gregor II.”, p. 59 ș.u.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 69 ș.u. „Poziția lui față de cezaro-papism și Biserica imperială au rămas strict la nivel teoretic. În practică, el s-a străduit până la urmă să țină legătura cu împăratul. Epistolele JE 2180, 2182 s-au încheiat în sfârșit cu amintiri de pocăință (Cf. R. 341 ș.u., p. 506 ș.u.) și știm despre o a treia scrisoare de avertizare a lui Leo al III-lea, cu care Papa a însoțit respingerea Sinodicii Patriarhului Anastasie, care fusese ales în locul lui Gherman”.

¹⁰⁶ Vgl. Hefele, *op. cit.*, p. 396.